
Wprowadzenie

Zamieszczone w niniejszej pracy artykuły wpisują się w interdyscyplinarny, społeczno-humanistyczny dyskurs dotyczący różnych kontrowersji wokół socjalizacji dziewcząt i kobiet. Publikowane w tym tomie analizy stanowią wielopłaszczyznową narrację w obszarze nauk o edukacji skupiającą się wokół: socjalizacji, edukacji, wychowania i pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Za nadrzędny cel pracy postawiono uzyskanie lepszego zrozumienia niektórych kluczowych aspektów trudności kobiet i dziewcząt. Problematyka socjalizacji oraz zagrożeń socjalizacyjnych kobiet jest okazjonalnie traktowana w polskich opracowaniach teoretycznych. Sporadycznie prowadzi się także badania empiryczne, które dotyczą na przykład zaburzeń emocjonalnych i behawioralnych kobiet oraz sposobów ich przezwycięzania. Celem monografii jest więc przedstawienie teorii i diagnoz empirycznych dotyczących współczesnych zagrożeń egzystencjalnych oraz socjalizacyjnych, próba zaprezentowania i zidentyfikowania wyżej wymienionej problematyki z prezentacją genezy, przejawów, skali, dynamiki, aktualnych praktyk profilaktycznych oraz organizacji szeroko rozumianego systemu działań pomocowych wobec dziewcząt i kobiet.

Książka adresowana jest zarówno do studentów, jak i teoretyków, a także praktyków, którym nie jest obojętna tematyka socjalizacji, wychowania i pomocy psychopedagogicznej, a więc w szczególności do osób, których jednym z zadań społecznych jest poznanie i transmitowanie wzorów oraz wartości życia społecznego. Przedkładany czytelnikowi zbiór opracowań został podzielony na dwie części. Pierwsza z nich dotyczy kontekstów społeczno-kulturowych i pedagogicznych, druga natomiast behawioralnych oraz emocjonalnych problemów dziewcząt i kobiet.

Pierwszą część książki otwiera artykuł Jerzego Modrzewskiego *Problem zagrożeń socjalizacyjnych w globalizujących się środowiskach lokalnych współczesnej Polski*, w którym autor podejmuje próbę ukazania teoretycznych podstaw procesu socjalizacji, ze szczególnym uwzględnieniem jego społecznej

kwalifikacji i efektów. Zdaniem autora pedagogiczne kwalifikacje obrazów i rezultatów socjalizacji są zawsze zrelatywizowane, skonwencjonalizowane, odniesione do układu społeczno-kulturowego, z którym identyfikują się jednostki. W określony sposób pojmowane i oceniane są także szanse oraz zagrożenia życiowe dziewcząt, a także kobiet sytuowanych w już doświadczanym łańdźcu społecznym. Autor wskazuje na sytuacje określane mianem anomijnych w kontekście niektórych koncepcji łańdźcu społecznego i jego trwałości, następownalności czy rekonstrukcji (reprodukcji).

Artykuł Agnieszki Gromkowskiej-Melosik *Spoleczne konstrukcje agresji dziewcząt. Wybrane konteksty i kontrowersje* zawiera analizę współczesnej konstrukcji kobiecości. Ostatnie dekady przyniosły radykalną emancypację kobiet we wszystkich sferach, a przede wszystkim w edukacji i rynku pracy, oraz wyłanianiu się takich form tożsamości kobiet, które w przeszłości zarezerwowane były wyłącznie dla mężczyzn. Celem pracy jest analiza współczesnej konstrukcji kobiecości, której ważną cechą jest wykazywanie agresji – szczególnie wśród dzieci i młodzieży.

W artykule *Proces socjalizacji wśród osadzonych kobiet w Zakładzie Karnym w Krzywańcu* Barbara Toroń-Fórmanek zwraca uwagę na społeczne i kulturowe determinanty przestępczości kobiet, przywołując opisywane w literaturze teorie, odnoszące się do kulturowo uwzorowanych ról kobiet. Następnie autorka charakteryzuje specyfikę odbywania kary pozbawienia wolności przez kobiety wraz z ich dziećmi, przywołując wyniki badań własnych w postaci narracji osadzonych.

W korespondującej z poprzednim artykułem konwencji napisany jest tekst *Macierzyństwo w izolacji – kontrowersje, wyzwania, dylematy* autorstwa Agaty Matysiak-Błaszczuk. Autorka koncentruje się na opisie kontrowersji, wyzwań i problemów praktykowanego w Polsce rozwiązania penitencjarnego, polegającego na umieszczaniu przestępczych kobiet w fazie aktywnego macierzyństwa w Domach Matki i Dziecka funkcjonujących przy dwóch zakładach karnych: w Krzywańcu i Grudziądzu. Badaczka wskazuje praktykę owych rozwiązań, jej prawne umocowanie, ale przede wszystkim skupia uwagę czytelnika na kontrowersjach i trudnościach towarzyszących umieszczeniu dzieci w wieku od 0 do 3 lat w warunkach izolacji. W artykule opisane zostały zarówno wczesne doświadczenia socjalizacyjne dzieci poddawanych praktyce opiekuńczo-wychowawczej, jak i wskazane rekomendacje do usprawnienia praktyki przywieziennych Domów Matki i Dziecka.

Autorka kolejnego opracowania – Jana Chojecka – w tekście *Przestępczość kobiet – próba teoretycznego ujęcia zjawiska* podejmuje naukowy dyskurs, próbując udzielić odpowiedzi na istotne pytania odnoszące się nie do tego, dlaczego kobiety popełniają czyny zabronione, lecz dlaczego popełniają ich tak mało. Przestępczynie, jak wynika z treści artykułu, to te jednostki, które są społecznie piętnowane dotkliwiej, jak gdyby sprzeniewierzyły się kobiecej

naturze. Autorka dokonuje próby wyjaśnienia przyczyn przestępczości kobiet, przywołując liczne teorie kryminologiczne, które ewoluowały w ostatnich dziesięcioleciach.

Z kolei Agnieszka Skowrońska-Pućka w artykule *Nastoletnie macierzyństwo a rodzina pochodzenia. Obraz dzieciństwa i młodości w narracjach małoletnich matek wychowanek placówek opiekuńczo-wychowawczych* zwraca uwagę na problem nastoletniego macierzyństwa. Autorka przedstawia obraz dzieciństwa i młodości w narracjach małoletnich matek – podopiecznych placówek opiekuńczo-wychowawczych. W pierwszej części artykułu autorka opisuje przemiany i transpozycje dokonujące się w obszarze struktury i funkcjonowania rodzin. Następnie przechodzi do narracji prezentującej rodziny małoletnich matek, wychowanek placówek opiekuńczo-wychowawczych, w świetle weryfikacji empirycznych. W kolejnej części artykułu czytelnik zapozna się z socjopedagogiczną charakterystyką i skalą problemu małoletniego macierzyństwa w Polsce i na świecie. Autorka prezentuje także metodologiczny projekt badań własnych ze wskazaniem wybranych narracji ukazujących obraz dzieciństwa i młodości małoletnich matek trafiających później do placówek opiekuńczo-wychowawczych. W końcowej części artykułu zawarte zostały wskazania do rozbudowy sieci wsparcia oferowanego małoletnim matkom, ich dzieciom i rodzinie pochodzenia.

W artykule Marii Mądry *Zakłócenia w odgrywaniu roli matki – wybrane zagadnienia* zostały pomieszczone treści dotyczące przemian cywilizacyjno-społecznych i różnorodności funkcji pełnionych przez kobiety w społeczeństwie. Autorka wskazuje, że zakres dziedzin życia publicznego, w którym aktualnie uczestniczą kobiety, podobny jest (w wielu krajach) do obszarów uczestnictwa mężczyzn, choć nadal dyskusyjny pozostaje realny poziom możliwości wywierania wpływu przez osoby płci żeńskiej. Wśród licznych ról, które odgrywają kobiety, mieści się rodzinna rola – rola matki. Jej koncepcja zmienia się, a jej opis cechuje pluralizm, podyktowany głównie względami światopoglądowymi. Badaczka przedstawiła podstawowe założenia dotyczące dysharmonii w pełnieniu funkcji matki. W jej opinii zakłócenia występujące w rodzinie stanowią temat tabu i objęte są niską kontrolą społeczną. Istnieje przeświadczenie, że życie rodzinne, zaliczane do tak zwanej sfery prywatnej, podlega przede wszystkim wewnętrznym regulacjom, a wszelkie interwencje zewnętrzne możliwe są dopiero w następstwie drastycznego przekroczenia przez rodzinę (zwykle rodziców) reguł współżycia społecznego bądź reguł prawa. Zaprezentowanie przyczyn i przejawów dysfunkcji w obszarze podstawowej roli rodzinnej kobiety może posłużyć zwiększeniu uważności w pracy wychowawczej z młodzieżą, szczególnie z dziewczętami, oraz w pracy z kobietami przygotowującymi się do macierzyństwa i młodymi matkami.

Tekst autorstwa Mirosławy Ściupider-Młodkowskiej *Tożsamość współczesnych dziewcząt w kulturze narcyzmu* traktuje o wykreowanej przez kulturę narcyzmu kategorii dziewcząt i kobiet przejawiających syndrom: Lolit, Lal i Lambandziar. Celem artykułu jest odpowiedź na pytania, które od dawna stawia sobie autorka jako badaczka związków damsko-męskich: w jaki sposób kultura narcyzmu i uwielbienia własnej cielesności i seksualności zmienia (kreuje) tożsamość młodych kobiet? Czy takich właśnie kobiet oczekują i poszukują współcześni mężczyźni?

Kontynuacją problematyki intymnych relacji seksualnych kobiet jest artykuł Renaty Gardian-Miałkowskiej *Socjalizacyjne uwarunkowania prostytutki dziewcząt i kobiet*, prezentującej socjalizacyjne uwarunkowania nierządu dziewcząt oraz kobiet. Autorka słusznie wskazuje znaczenie procesu socjalizacji i jego wpływu na funkcjonowanie jednostki w życiu społecznym, swoją uwagę w sposób szczególny koncentruje na istotności socjalizacyjnych doświadczeń kobiet w środowisku rodzinnym związanych z wejściem dziewcząt i kobiet na drogę prostytutki. Niewątpliwie interesującym wątkiem podjętym w artykule jest wskazanie nowych form prostytutki powiązanych z przemianami społeczno-kulturowymi, zwłaszcza z konsumpcjonizmem.

Pomieszczony w dalszej części książki artykuł Iwony Chmury-Rutkowskiej *Milczenie owiec. Dziewczęca perspektywa doświadczania przemocy ze względu na płeć w polskich gimnazjach* jest raportem z badań, stanowiącym integralną część większego aktualnie realizowanego przez autorkę projektu badawczego, którego problemem zasadniczym jest przemoc rówieśnicza motywowana stereotypami i uprzedzeniami związanymi z płcią (w tym przemoc o podtekście seksualnym), której doświadczają uczniowie oraz uczennice polskich gimnazjów. Celem badań podjętych przez Iwonę Chmurę-Rutkowską jest rozpoznanie form, skali i specyfiki tego zjawiska, należącego do „szarej strefy” szkolnej rzeczywistości, a w szerszej perspektywie próbą odpowiedzi na pytanie, jaką rolę w doświadczaniu codzienności szkolnej, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji przemocy, odgrywają dominujące w naszej kulturze oraz uwewnętrznione przez adolescentów przekonania i stereotypy związane z płcią. Celem badań jest również wydobyć i upublicznienie tego, co o rówieśniczej przemocy ze względu na płeć mają do powiedzenia sami uczniowie i uczennice, których doświadczenia i krytyczna perspektywa jest bardzo często pomijana zarówno w rozmowach nauczycieli, rodziców, jak i w publicznych debatach prowadzonych przez specjalistów i komentatorów.

Głównym celem artykułu Pauliny Wierzby *Rola globalnych kampanii reklamowych marki Dove w walce z (pop)kulturową hegemonią nieosiągalnych standardów kobiecego piękna* jest ukazanie roli marki Dove w redefiniowaniu postrzegania kobiecego piękna w popkulturowej rzeczywistości społecznej. Autorka w tekście pisze, że jest to znana i rozpoznawana na całym świecie marka produk-

tów do pielęgnacji ciała, wytwarzanych przez międzynarodowy koncern Unilever od 1957 roku. Paulina Wierzba wykorzystwała strategię marketingową tej marki jako studium przypadku ukazujące możliwą rolę tekstów kultury popularnej w walce o pozytywną zmianę społeczną, równouprawnienie kobiet, zniesienie terroru dominującej ideologii komercyjnego piękna. Badaczka kończy artykuł słusznym stwierdzeniem, że koncern Dove poprzez swoje działania marketingowe walczy z (pop)kulturową hegemonią definiowania kobiecego piękna poprzez ściśle określone, nieosiągalne standardy.

Dorota Dolata w artykule *Pary o orientacji homoseksualnej w socjalizacji dzieci do roli płciowej – przegląd literatury* próbuje odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób rodzice o orientacji homoseksualnej podchodzą do kwestii socjalizacji płciowej swych dzieci oraz czy ich wychowankowie rzeczywiście mogą mieć problemy w procesie typizacji rodzajowej oraz przyswojenia odpowiadających im płci zachowań. Autorka w celu sformułowania odpowiedzi na postawione pytania dokonuje rzetelnej analizy badań, realizowanych między innymi w takich krajach, jak Hiszpania czy Stany Zjednoczone. W początkowej części artykułu czytelnik zostanie zapoznany z teoretycznymi podstawami socjalizacji płciowej, następnie narracja dotyczy opisu rodziców jako modeli kreujących rolę płciową dziecka oraz znaczenia kobiety i mężczyzny w tym procesie. Ciekawy z poznawczego punktu widzenia jest wątek poświęcony rolom płciowym zinternalizowanym przez dzieci w rodzinach homoseksualnych. Dorotę Dolatę szczególnie interesuje to, jaki typ zabaw preferują dzieci z tego typu rodzin oraz jakie przekonania wyrażają wobec czynności stereotypowo przypisywanych kobiecie i mężczyźnie.

Część drugą pracy otwiera artykuł Barbary Jankowiak *Behawioralne i emocjonalne problemy dziewcząt i kobiet. Dlaczego nie wiemy więcej?* Autorka rozpoczyna dyskurs wokół zaniedbywanego zarówno naukowo, jak i społecznie tematu zaburzeń behawioralnych oraz emocjonalnych kobiet. W artykule podkreśla się, iż badania eksplorujące problematykę „kobieca” są rzadko podejmowane, w przeciwieństwie do większości badań i teorii skierowanych na rozumienie rozwoju (oraz rozwoju psychopatologii) chłopców i mężczyzn. Powstaje więc konieczność eksploracji ścieżek rozwoju trudności, zaburzeń dziewcząt i kobiet, aby zrozumieć proces tworzenia się, utrwalania, jak również przezwyciężania różnego typu problemów emocjonalnych i behawioralnych.

W artykule autorstwa Ewy Ryś *Samobójstwa młodzieży w kontekście cierpienia egzystencjalnego z uwzględnieniem wybranych cech zachowań autodestruktywnych kobiet* autorka ukazała zamach na własne życie przez młodego człowieka w kontekście doświadczania stresu wpisanego w kondycję ludzką, który wiąże się z konfrontacją z troskami istnienia. W pracy przyjęto tezę, że wyzwania rozwojowe młodości, związane między innymi z procesem wyodrębniania się i indywidualizacji, przy braku sprzyjających warunków powo-

dować mogą podejmowanie prób samobójczych w wyniku doświadczania cierpienia egzystencjalnego, związanego z utratą kontroli, brakiem akceptacji siebie, utratą sensu istnienia.

Zagadnienia związane z traumatycznymi doświadczeniami życiowymi kobiet znalazły swoje odzwierciedlenie w pracy Agnieszki Izdebskiej i Moniki Zielonej-Jenek *Wykorzystanie seksualne w dzieciństwie a seksualność kobiet w cyklu życia*. Treść artykułu stanowi przegląd zagadnień poruszających tematykę konsekwencji w obszarze seksualności na różnych etapach życia, jakie mogą pojawiać się u kobiet, które doznały wykorzystania seksualnego w dzieciństwie.

Z kolei Jowita Wycisk i Beata Ziółkowska w artykule *Zaburzenia odżywiania i samouszkodzenia kobiet* rozważają genezę wymienionych w tytule pracy zachowań autodestruktywnych ze szczególnym uwzględnieniem roli oczekiwań i mechanizmów społecznych oddziałujących w toku socjalizacji. Jak podkreślają autorki, zaburzenia odżywiania oraz celowe samouszkodzenia podejmowane bez intencji samobójczej są formami dezadaptacji, które najczęściej dotyczą dziewczęta i młode kobiety żyjące w państwach zachodniego kręgu kulturowego przełomu XX i XXI wieku. W prezentowanym artykule zaproponowano spojrzenie na te anomalie przez pryzmat współczesnej kultury i wymagań społecznych, które pozwala uwypuklić rolę socjalizacji pierwotnej i wtórnej w ich kształtowaniu.

W artykule autorstwa Julity Wojciechowskiej i Beaty Bąbki *Uwarunkowania restrykcyjnych zachowań związanych z jedzeniem u dziewcząt w okresie adolescencji* podjęto próbę wskazania źródeł restrykcyjnych zachowań jedzeniowych w okresie adolescencji. Obecność tego typu zachowań, ujmowanych w literaturze jako specyficzny styl jedzenia, wiąże się bowiem ze zwiększeniem ryzyka zarówno w kierunku ujawnienia się restrykcyjnych zaburzeń odżywiania, jak i otyłości. Ograniczający styl jedzenia, często podejmowany jako pierwsza próba uzyskania kontroli młodej osoby nad masą swojego ciała, związany jest jednocześnie z poznawczym obciążeniem i skutkuje ryzykowną zmiennością zachowań jedzeniowych (naprzemienność ograniczania i rozhamowania) częściowo już charakterystycznych dla zaburzeń. Autorki analizują również rozwojowe podstawy nasilania się zachowań związanych z byciem na dietach o charakterze restrykcyjnym.

Analiza badań dotycząca używania substancji psychoaktywnych przez adolescentki stanowi treść pracy Barbary Jankowiak *Używanie i nadużywanie środków psychoaktywnych przez dziewczęta w okresie adolescencji*. Autorka wykazuje, iż istnieje wiele dowodów na to, że u dziewcząt inaczej niż u chłopców przebiega proces kontaktu ze środkami psychoaktywnymi, na przykład później dochodzi do inicjacji używania substancji, natomiast szybciej do uzależnienia, dziewczęta sprawozdają więcej (oraz innego typu niż chłopcy)

problemów psychicznych związanych z używaniem substancji, gorzej reagują na leczenie oraz mają większą skłonność do powrotu do użytkowania. Istnieją także różnice międzypłciowe w konsekwencjach używania i nadużywania środków psychoaktywnych oraz w etiologii zażywania. Na koniec artykułu autorka na podstawie analizowanej literatury formułuje wnioski do pracy edukacyjnej, profilaktycznej i terapeutycznej.

W dalszej kolejności Magdalena Pruchnik opisuje temat uzależnień w artykule *Uzależnienie od alkoholu i terapia kobiet*. Badaczka poddaje analizie specyfikę uzależnienia wśród kobiet zarówno w obszarze genetyki, jak i specyfiki. Charakteryzuje także specyfikę pomocy psychopedagogicznej dla kobiet w aspekcie profilaktyki, terapii oraz redukcji szkód.

Anna Siewodnik w pracy *Uwarunkowania depresji u dziewcząt w okresie dzieciństwa i adolescencji* poddaje analizie etiologię depresji u dziewcząt. W pracy scharakteryzowane zostało oddziaływanie na siebie wzajemnie zależnych czynników, do których zalicza się uwarunkowania genetyczne, biologiczne, neuroanatomiczne oraz psychospołeczne (środowiskowe, osobowościowe). Zaprezentowane w pracy spojrzenie na uwarunkowania depresji, z uwzględnieniem różnic płciowych, jest istotne dla podejmowania skuteczniejszych sposobów jej zapobiegania oraz diagnozowania i leczenia.

Niniejsze opracowanie zamyka artykuł Barbary Jankowiak *Zachowania antysocjalne dziewcząt w okresie adolescencji*, w którym autorka poddaje analizie problematykę zachowań antyspołecznych wśród kobiet i dziewcząt, która dotychczas nie doczekała się tak wielu badań i analiz teoretycznych, jak te dokonywane w odniesieniu do mężczyzn i chłopców. W pracy przeanalizowane zostały takie zachowania antyspołeczne kobiet jak: agresja, zaburzenia zachowania i przestępczość w odniesieniu do rozwoju i socjalizacji.

Przedkładana czytelnikowi książka zawiera opracowania – od zagadnień ogólnych do szczegółowych, od analiz *stricte* teoretycznych do praktyki oddziaływań psychologiczno-pedagogicznych. Prezentowane rozważania mogą stanowić istotny wkład w pedagogiczny oraz interdyscyplinarny dyskurs wokół problematyki „kobiecych” doświadczeń życiowych – zarówno normatywnych, jak i (co szczególnie ważne dla tej pracy) nienormatywnych. Ostatecznie prezentowane teksty nie stanowią jednolitej oraz w pełni uzupełniającej się kompozycji, lecz z całą pewnością opisują znaczącą część społeczno-kulturowych, pedagogicznych i psychologicznych aspektów różnorodnych trudności kobiet i dziewcząt oraz sposobów ich przezwyciężania. Biorąc pod uwagę, że kobiecy punkt widzenia był często w literaturze pomijany, praca ta może stanowić istotny wkład do rozumienia specyfiki oraz konsekwencji oddziaływań socjalizacyjnych wobec kobiet i dziewcząt.

Agata Matysiak-Błaszczyk
Barbara Jankowiak